

Declarasion univarsałe de i deriti umani

Preànbolo

Considarà che el reconosimento de ła dinjità inerente a tuti i membri de ła fameja umana e de i só deriti, companji e inałienàbiłi, el costituise el fondamento de ła łibertà, de ła justisia e de ła paze inte'l mondo;

Considarà che el desconosimento e el despreso de i deriti umani i ga portà a ati de barbarità che i ofende ła cosienza de l'umanità, e che el rivar de un mondo ndove che i èsari umani i gode de ła łibertà de paroła e de credo e de ła łibertà da ła paura e da'l bezonjo el ze stà proclamà cofà ła pì alta aspirasion de l'omo;

Considarà ch'A ze indespensàbiłe che i deriti umani i sie protezesti da norme zurìdeghe, se A se vołe evitar che l'omo el sie costreto a recórar, cofà ùltima istansa, a ła rebełion contro de ła tirania e l'opresion;

Considarà ch'A ze indespensàbiłe promóvar el dezvilupo de rapporti da amighi intrà Nasion;

Considarà che i pòpołi de łe Nasion Unìe i ga reafermà inte ła Carta ła só fede inte i deriti umani fundamentałi, inte ła dinjità e inte'l valor de ła parsona umana, inte l'eguajansa de i deriti de l'omo e de ła dona, e i ga desizo de promóvar el progresso sosiałe e un mejo tenor de vita in na pì granda łibertà;

Considarà che i Stati membri i se ga inpenjà a perseguir, in cooarasion co łe Nasion Unìe, el respeto e l'osarvansa univarsałe de i deriti umani e de łe łibertà fundamentałe;

Considarà che na consesion comun de 'sti deriti e de 'ste łibertà ła ze de ła màsima inportansa par ła piena realìzasion de 'sti inpenji;

L'asemblèa zenarałe

ła proclama

'sta declarasion cofà ideałe comun par tuti i pòpołi e łe nasion, a'l fin che onji parsona e onji partision de ła sosietà łe gapie da mirar, tenjendo 'sta Declarasion senpre inamente, a promóvar co l'insenjamento e l'educasion a'l respeto de 'sti deriti e de 'ste łibertà e traverso de mezure progresive, nasionałe e intarnasionałe, par seguràrghene reconosimento e osarvansa efetive, tanto par i pòpołi de i Stati Membri par primi, che par i pòpołi che i ze soto só jurizdision.

Artìgoło 1

Tuti i èsari umani i nase łìbari e companji par dinjità e deriti. I ze dotài de rajon e de cosienza e i ga da comportarse intrà de łori co spìrito de fradełi.

Artìgoło 2

A onjun A ghe speta tuti i deriti e tute łe łibartà presentài inte 'sta Declarasion, senza nesuna distinsion, cofà de rasa, de cołor, de seso, de łengua, de rełijon, de opinion połìtega o de altra sorte, de orìzene nasionałe o sosiałe, de richesa, de nàsita o de altra condision.

Oltratuto, nesuna distinsion łà sarà fata drio el status połìtego, zurìdego o intarnasionałe de'ł paeze o de'ł teritorio da ndo' che na parsona łà vien, che'ł sia indipendente, o soto aministrasion dełegà, o mià autònomo, o sojeto a łimitasion de sovranità, cuała che łà sipie.

Artìgoło 3

Onjun el ga el derito a łà vita, a łà łibartà e a łà segurità de łà só parsona.

Artìgoło 4

Nesun el podarà èsar tenjù da sciavo o da servo; łà sciavitù e el marcà de sciavi i sarà proibii in tute łe maniere.

Artìgoło 5

Nesun el podarà èsar meso soto tortura o a tratamenti o punision crudełe, dezumane o dezgradante.

Artìgoło 6

Onjun el ga el derito, dapartuto, a'ł reconosimento de łà só parsonalità zurìdega.

Artìgoło 7

Tuti cuanti i ze conpanji davanti a łà łeze e i ga el derito, senza nesuna discriminasion, a łà stesa protesion da parte de łà łeze. Tuti cuanti i ga derito a na stesa protesion contro de onji discriminasion che łà ghe vaga contro a 'sta Declarasion, e cusì anca par onji istigasion a 'sta dita discriminasion.

Artìgoło 8

Onjun el ga el derito a na efetiva posibilità de ricorso a tribunałi competenti, contro de ati che no i respeta i só deriti fundamentałi reconosù da łà costitusion o da łà łeze.

Artìgoło 9

Nesun el podarà èsar arestà, imprezonà o eziłià par arbitrio.

Artìgoło 10

Onjun el ga el derito, in condision conpanja par tuti, a na udiensa justa e pùblega davanti de un tribunałe indipendente e inparsiałe, par łà detarminasion de i só deriti, de i só doveri e anca de onji acuzasion criminałe contro de łu.

Artìgoło 11

Onji parsona acuzà de un crìmene òa ze considerà inosente fin che òa só colpa òa sia stà provà par via łegałe inte un proseso pùblego ndo' che òa gapia vùo tute łe garansiè che łe ghe vołe par òa só defension.

Nesun el sarà condanà par un conportamento de comision o de omision che, inte'l momento de'l fato, no'l fuse considerà crìmene drio el derito interno o drio el derito internasionałe. Isteso, nesuna pena òa podarà èsar sentensià che òa sipie superior a cueła che òa jera prevista inte'l momento de òa comision de'l crìmene.

Artìgoło 12

Nesun el gavarà da subir intarfarende arbitrarie inte òa só vita privà, inte òa só fameja, inte òa só caza, inte òa só corespondensa, e njanca da védare ofendesti el só onor e òa só reputasion. Onjun el ga el derito de èsar tutełà da òa łeze contro de 'ste intarfarende o ofeze.

Artìgoło 13

Onjun el ga el derito a òa łibertà de móvarse e de abitar rento i confini de onji Stato.

Onjun el ga el derito de ndar via da onji paeze, fuse anca el suo, come anca de retornar a'l só paeze.

Artìgoło 14

Onjun el ga el derito de cercar e de gòdar, rento de altri paezi, de aziò da łe persecusion.

'Sto derito no'l podarà èsar invocà cuando che òa parsona òa sia par vero resercà par crìmeni mìà polìteghi o par asion contro i fini e i prinsipi de łe Nasion Unìe.

Artìgoło 15

Onjun el ga derito a na nasionalità.

A nesun A podarà èsarghe cavà par arbitrio òa só nasionalità e njanca el derito de muarla.

Artìgoło 16

Òmani e fèmane òtemi i ga el derito de maridarse e de fondar na fameja, senza łimitasion de rasa, nasionalità o rełijon. I ga deriti companji revardo a'l matrimonio, durando el matrimonio e inte l'ato de òa só desołusion.

El matrimonio el podarà èsar fato soło che co'l łìbaro e pien consentir de i spozi promesi.

Òa fameja òa ze el nucleo naturałe e fundamentałe de òa sosietà e òa ga el derito a èsar protejesta da òa sosietà e da'l Stato.

Artìgoło 17

Onjun el ga el derito de aver na propietà sua parsonałe o in comun co

altri.

Nesun el podarà èsar deprivà de ła só propietà par arbitrio.

Artìgoło 18

Onjun el ga el derito a ła libartà de pensier, de cosienza e de rełijon; 'sto derito el ciapa rento anca ła libartà de muar rełijon o credensa, e ła libartà de manifestar, izoładamente o in comun, in pùblego e in privà, ła propia rełijon o ła propia credensa inte l'insenjar, inte'l prategar, inte'l culto e inte l'osarvansa de i riti.

Artìgoło 19

Onjun el ga el derito a ła libartà de opinion e de espresion, ciapà rento anca el derito de no èsar molestà par ła só opinion, e cueło de cercar, otènjär e devulgar informasion e idèe co onji mezo e senza revardo par i confini.

Artìgoło 20

Onjun el ga el derito a ła libartà de reunion e de asosiasion pasifega.

Nesun el pol èsar costrenzesto a far parte de na asosiasion.

Artìgoło 21

Onjun el ga el derito de partesipar a'l governo de'l só paeze, sia par direto che par traverso de raprezentanti libaramente sielti.

Onjun el ga el derito de intrar a l'inpiego pùblego de'l só paeze in condision conpanje par tuti.

Ła vołontà popolar ła ze el fondamento de l'autorità de'l governo; 'sta vołontà ła ga da ndar estarnà par traverso de ełesion pariòdeghe e vere, fate co'l voto univarsałe, conpanjo e segreto, o drio na prosedura de tenor guałivo de libara votasion.

Artìgoło 22

Onjun, sendo membro de ła sosietà, el ga el derito a ła segurità sosiałe, e anca a ła realizasion par traverso de'l sforzo nasionale e de ła cooarasion internasionale e in łigo co l'organizasion e łe resorse de onji Stato, de i deriti econòmeghi, sosiałi e culturałi indispensàbiłi par ła só dinjità e a'l dezvilupo libaro de ła só parsonalità.

Artìgoło 23

Onjun el ga derito al łavoro, a ła libara sielta de'l posto de inpiego, a condision de łavoro juste e asetàbiłe e a ła protesion contra ła dezocupasion.

Onjun el ga, senza discriminasion, el derito a na retribuision conpanja par el medèzemo łaozo.

Onjun che'l łaozo el ga derito a na remunerasion justa e co sodisfasion

che ła ghe segure a łu medèzemo e a ła só fameja de poder vîvar co dinjità umana e integrà, se ocor, da altri mezi de protesion sosiałe.

Onjun el ga derito de fondar sindacati e de farghe adezion par ła defension de i só intaresi.

Artìgoło 24

Onjun el ga el derito de sponzar e de straviarse, ciapà rento donca anca na łimitasion rasonałe de łe ore de łaoro e ferie pariòdeghe pagàe.

Artìgoło 25

Onjun el ga el derito a un tenor de vita che'l baste a garantir ła sałute e el ben èsar suo e de ła só fameja, co ocio partegołar par ła nutrision, el vestir, ła caza, e łe cure mèdeghe e i servisi sosiałi che i ocor; e el ga el derito a ła segurità in cazo de dezocupasion, małatia, invaładità, vedovansa, ansianità o par onji altro cazo de pèrdita de i mezi de susistensa par sircostanse independenti da ła só vołontà.

ła maternità e ła infansia łe ga el derito a cure e asistense spesiałe. Tuti i putełi, nasesti inte'l matrimonio o fora, i ga da gòdar de ła stesa protesion sosiałe.

Artìgoło 26

Onjun el ga el derito a l'istrusion. L'istrusion ła ga da èsar gratis almanco par cueło che'l revarda łe clase ełementar e fundamentałe. L'istrusion ełementar ła ga da èsar de òbligo. L'istrusion tècnega e profesionałe ła ga da èsarghe mesa a ła despozision de tuti e l'istrusion superior ła ga da èsar guałiva e a ła portada de tuti drio el mèrito.

L'istrusion ła ga da èsar inderisà a'l dezvełupo pien de ła parsonałità umana e a'l renforso de'l respeto de i deriti umani e de łe łibartà fundamentałe. ła ga da promóvar ła comprension, ła tołaransa, ła amighità intrà de tute łe Nasion, i grupi rasiałi e rełijozi, e ła ga da jovarghe a l'òpara de łe Nasion Unie par el mantenjimento de ła paze.

I zenidori i ga el derito de priorità inte ła sielta de'l tipo de istrusion da darghe a i só fiołi.

Artìgoło 27

Onjun el ga el derito de ciapar parte łibaramente a ła vita culturałe de ła comunità, de gòdar de łe arte e de partesipar a'l progreso sientìfego e a i só benefisi.

Onjun el ga derito a ła protesion de i intaresi morałi e matariałi che i vien da onji produzion sientìfega, łetararia e artìstega che'l gapia reałizà.

Artìgoło 28

Onjun el ga el derito a un órdene sosiałe e intarnasionałe ndo' che i

deriti e ła libartà presentài inte 'sta Declarasion i pose èsar realizài in pien.

Artìgoło 29

Onjun el ga serti òblighi verso de ła comunità, che ła soło ła só parsonalità ła cata posibiłe el só dezvilupo libaro e pien.

Inte l'ezersitar de i só deriti e de ła só libartà, onjun el pol catarse de fronte soło che chełe limitasion che ła ze stabiłie da ła leze par segurar el reconosimento e el respeto de i deriti e de ła libartà de i altri e par sodisfar ła nesèsità juste de ła morale, de l'órdene pùblego e de'l ben èsar zenarałe inte na società democràtega.

'Sti deriti e 'ste libartà no i pol, inte nesuna maniera, èsar ezersitài in contrasto co i fini e i prensipi de ła Nasion Unie.

Artìgoło 30

Njente rento de 'sta Declarasion el pol èsar intarpretà inte'l senso de comportar un derito de un Stato, grupo o parsona ch'A se voje, de ezersitar na attività o de conspir un ato mirà a ła destrusion de calchedun de i deriti e de ła libartà cusì declarài.